

י ה ל

אלו היו שואלים את הקוראים העבריים קודם שזרחה שמשם של
ביאליק וטשרניחובסקי:

— מי הוא המשורר העברי היותר גדול אחרי י"ל גורדון? —
לא היתה מתקבלת אלא תשובה אחת:
— יהל"ל!

במה זכה יהל"ל לכך?

עבודתו הספרותית של יהל"ל נחלקת לשלש תקופות. בתקופה הראשונה
דומה בת-שירתו לזו של גורדון. משנת תר"ך, שבה התחיל לכתוב את
שירו הנדפס ראשון „פצעי-אוהב“ (שתחילתו נדפסה ב„הכוכבים“ של י"ם
וזה למאן בשנת תרכ"ה, אבל הוא נגמר בכתב רק בשנת תרכ"ז), ועד שנת
תרל"ב, שבה נדפס ספרו „שפתי-רננות“, שנקרא כך מפני שיש פסוק מפורש:
„ושפתי רננות יהל"ל פי“, — היה משוררנו אומר „דברי-זמר“. גורדון כתב
קרוב לאותו זמן את „אהבת דוד ומיכל“, ואף יהל"ל כתב „שירי-אהבה“.
כשירי-אהבה של גורדון כך אף אותם של יהל"ל לא יצאו מן הלב, לא היו
פרי רגש סוער ובלתי-אמצעי: הם היו כמעט אך פרי-קריאה בספרי-אהבה.
ואך בזה נבדל יהל"ל מגורדון, שבהקדמת ספרו „שפתי-רננות“ „התנצל“
בתמימות מפליאה, שלא אהב, חס ושלום, אשה מעולם ורק על דרך-המליצה
כתב מה שכתב, שהרי יודע הוא את האהבה אך מתוך הספר... היה בספר
הנזכר גם שיר, שבו תאר יהל"ל את מצבו של המורה העברי העני, אבל
בכלל היה הספר כולו „דברי-זמר“ במובן היותר צר של מלה זו. ואף-על-
פי-כן עשו „שפתי-רננות“ רושם חזק בשעתן. עוד כשנדפס השיר „פצעי-אוהב“
ב„הכוכבים“ אמר אד"ם הכהן: „עד שלא שקעה שמשו של אד"ם זרחה שמשו
של יהל"ל“¹⁾. אנו, בזמננו, קשה לנו למצוא בספר-שירים זה מה שמצאו בו

1) עיין האבטוביוגראפיה של יהל"ל, זכרון בספר: שיצאה על-ידי ועד-היובל של יהל"ל
בקיוב יוני-סמוך תרע"ז, עמ' 16. אבטוביוגראפיה זו היא מלאה ענין ויש אך להצטער, שפנה בה מר
יהל"ל מקום רחב שלא לפי הערך ליחסיו אל ברודסקי ולמכתביו של זה, — מה שעושה רושם
לא נעים על הקורא...

ה"משכילים" בשנות-הששים ובתחילת שנות-השבעים. הרגש האנושי של היהודי נרדם אז שנת-תרדמה, וכל מה שהיה מסוגל להעיר ולעורר אותו אפילו מעט היה אז לקורא העברי כעין התגלות. הקורא העברי של אז עסק רק בשני דברים: בהלכה ובפרנסה. כל מה שלמד וכל מה שראה לא ספק את הרגש שלו; יתר על כן: לא ספק את האדם שבו. ובשיריו של יה"ל, שנכתבו בשפת הרגש par excellence – בלשון התנ"ך, ושהיו מוקדשים לתוכן אנושי-נצחי – לאהבה, מצא האדם שביהודי את פרנסתו הרוחנית, והרגש שבאדם-יהודי זה – גועם ורוך.

בשנת תרל"ב התחילו רעיונותיהם ה"חיוביים" של הסופרים הרוסיים פיסאך, דוברולובוב וצ'רנישבסקי לחדור אל מחנה-ישראל. הסופרים האלה – וביחוד האחרון – הטיפו למין מאטיריאליות אידיאלית, שאין אתה מוצא כמותה בימינו, ומאטיריאליות זו הולוכה אל סוציאליזם, שמפני שלא היתה לה אז תכנית ברורה של התגשמות ולא נתגבשה עוד בתור מפלגה מסוימת במצריה, אפשר היה לערבבה ב"גיהיליסמוס" הרוסי הידוע. מאטיריאליות וסוציאליזם אלו דבקו גם ביה"ל. לא היתה כאן הסתכלות-בעולם ברורה ומסוימת, אבל היתה הרגשה חזקה, שאין צדק ואין יושר בעולם ושמדת-הדין לקויה במצב-המעמדות של עכשיו. אצל יה"ל נדווגה הדעה המאטיריאליסטית של הסוציאליזם אל רעיון-הצדק האידיאלי של הנבואה הישראלית. וזוהי, לדעתי, סבת-הדבר, ששיריו ה"סוציאליסטיים" (באמת אפשר לקרותם כך אך בקושי) עשו רושם חזק על הקוראים העבריים, בעוד שהסוציאליזם בכלל לא נשאה זרה ומוזרה להם, למרות הירחון הסוציאליסטי העברי "האמת" (שגם בו השתתף יה"ל) ולמרות כשרונם המצויין של בעלי "האמת" ו"אסיפת-חכמים", אהרן ליבן-מאן-פרימן ("בר-דרורא", "דניאל איש חמודות"), בן-נץ (וינצ'בסקי) וסיעתם. ב"עבד-עבדים", "שאלות-הזמן", "כשרון-המעשה" ו"אלחנן", שנדפסו ב"השחר", מצא הקורא העברי לא סוציאליזם מתנכרת ללאומיות בכלל ולישראל בפרט, אלא רגש סוציאליסטי, שגדל על קרקע-היהדות ושהיה קרוב ללב העברי. יה"ל ראה את השאלה הסוציאליזם מלא-עפת לשלש שאלות עיקריות: שאלת-הפועלים, שאלת-הנשים ושאלת-היהודים. ואת השאלה האחרונה לא ראו הסוציאליסטים מישראל לא בזמנו ולא במשך כמה שנים לאהר-כך. וראוי לשים לב לעובדה מצוינת אחת, שמר יה"ל מוסר אותה באבטוביוגרפיה שלו: בעצם ימי הופעת "האמת" (בשנת תרל"ז) נתעורר וויכוח עצום בין הסוציאליסטים בדבר היהודים. הרבה מן הסוציאליסטים, וביחוד האוקריינים שהיו ביניהם, החזיקו בדעה, שמאחר שהיהודים הם כולם תגרנים וסרסורים, ובכן מנצלים ומוצצי דמי-

האכרים, צריכה המפלגה הסוציאליסטית להלחם בהם, ועל כל פנים אינה צריכה להתנגד להגבלת-זכויותיהם ולא להגן עליהם מנגישות ופוגרומים. ואולם מקצת היהודים מיודעי-עברית, שהיו בין הסוציאליסטים, ומקצת הסוציאליסטים הנוצריים הוכיחו, שתגרנותם של היהודים אינה אלא פרי הרדיפות ושלילת-הזכויות, שסבלו במשך כמה מאות שנים. כדי לברר את הדבר הוסכם בין שני הצדדים, על-פי הצעתו של ליברמאן, שאחד מן האוקריינים, פוצ'ינין, יבוא אל יהל"ל וירצה לפניו את טענותיו בנדון זה, ומה שיתברר מתוך הוויכוח בין יהל"ל ופוצ'ינין יתקבל על-ידי הסוציאליסטים כולם. ואמנם, פוצ'ינין בא לקיוב, ויהל"ל נתווכח עמו במשך שלש שעות והוכיח לו, שלא התכונות הרעות של היהודים בתור אומה גרמו להם להיות רק תגרנים, אלא סבות היסטוריות סבוכות. וראוי להזכיר, שעל-ידי פגישה זו ועל-ידי התרועעותו עם ליברמאן וחבריו כמעט היה יהל"ל בכל רע⁽¹⁾.

יהל"ל לא היה, איפוא, בלתי-לאומי מימיו. הוא לא היה כך אף בשעה שראה את תשועת-ישראל רק בתשועת האנושיות כולה.

ודבר אחד גדול מבדיל את יהל"ל מגורדון בתקופה שניה זו של עבודתם הספרותית: גורדון לא עסק בשנות-השבעים בשאלת-הפועלים ובשאלת-הנשים כיהל"ל וליליינבלום; הוא הוסיף לעסוק אז בשאלת התקונים-בדת (ושמחת בחגך, "אשקא דרשפק", "קוצו של יו"ד"). הוא עסק אז, איפוא, לא בשאלות אנושיות כלליות, אלא בשאלה מיוחדת ליהודים. יהל"ל לא עסק בשאלות התקונים-בדת בהתלהבות יתרה. הן אמנם, בשיריו "יש בנו כשרון" ו"אשמרה לפי מחסום" נגע גם בצורך לתקן את הדת הישראלית; אבל הוא עצמו מעיד, "כי לא הלך לבו אחריהם והיה זה כעין שלום מס לרוח-ההשכלה בשנים ההנה"⁽²⁾. ודבר זה הוא, לדעתי, סבתה של העובדה המפליאה, של גורדון לא היתה תקופה שלישית של עבודה ספרותית וליהל"ל היתה והיתה.

כשבאו הפוגרומים של שנות השמונים נודעזע גם לבו של גורדון והוא כתב את "אחותי רוחמה". אף הוא דבר על אמיגראציה ועל "שנוי-המרכז" ואת ארץ-ישראל אהב ככל סופר עברי חניך-התנ"ך, ולגאולת עמו צפה ללבו. אבל להעשות חובב-ציון אקטיבי לא היה יכול. השקפתו על ערך התקונים-בדת לא נתנה לו להשלים עם ארץ-המסורת, שבה אי-אפשר יהיה לבטל את הדת ואת הרבנים, שבה יש מקום לשאלת-השמיטה, וכיוצא בזה. וגורדון הוסיף להמשיך בשנות השמונים את הרעיונות, שהביע בשנות השבעים: "פדות-נפשנו" מן הדת ומן הרבנים צריכה לקדם ל"גאולתנו" מן השעבוד

(1) עיין, זכרון במסר' ליהל"ל, עמ' 86—85. (2) שם, עמ' 12—19.

המדיני. יהל"ל, שלא עסק בשאלת התקונים־בדת אלא כלאחר־יד, ולעומת זה עסק – כליליינבלום בסוף שנות־השבעים – בשאלות הפועלים והנשים, – נעשה אחר הפוגרומים – אמנם, לא לאחר פקפוק ידוע ונטיה זמנית אחר אמיריקה, שנטה אחריה גורדון – חובב־ציון נלהב כליליינבלום. כי לאומי היה תמיד, כאמור, ואת הרעיון האנושי הכללי, שמצא בסוציאליות הנבואית, העתיק בנקל מן הקרקע הזר־למחצה אל הקרקע העברי הגמור. ולא עוד, אלא שמצא בחבת־ציון רעיון אנושי־כללי אחד, שאפשר לו למלא את לבו של היהודי החושב מחשבות רעד של גיל.

בשנת תרמ"ב שבה את לבו של יהל"ל הספר „טאנקרד“ של דיזראלי־ביקונספילד, ויהל"ל תרגם אותו עברית (נדפס בשנת תרמ"ג – תרמ"ד). התרגום לא עלה יפה בכמה מקומות, ודוד פרישמן אן, שכתב עליו בקורת חריפה בשם „על הנס“ (נספחה אל המחברת „תוהו ובוהו“, ווארשה תרמ"ג), צדק, אמנם, לא בכל מקום, אבל בהרבה מקומות. ואולם חשובים מן התרגום הוא יחסו הנלהב של יהל"ל אל ספור זה של ביקונספילד והקדמתו הארוכה לחלק השני של ספור זה בשם: „לחתום חזון“. התגשמותו של האידיאל הציוני (שנקרא אז בשם „חבת־ציון“) היא גם ליהל"ל, כמו לביקונספילד, לא רק דבר גדול בשביל עם־ישראל, אלא חזון נערץ של האנושיות. יש „סוד“ גדול לאסיה, ערש האנושיות, וסוד זה לא יתגלה אלא כשיעשה רעיון שיבת־ציון עובדה של ההיסטוריה האנושית. וכך מתעלה רעיון חבת־ציון, שנראה כפעוט ומצומצם בעיני רבים, לרעיון אנושי־כללי רם ומלא־קסם... ואף מושג־היהדות כולו מתעלה אצל יהל"ל למושג כללי. בשנת תרס"ב הוא כותב: „מושג־היהדות הוא מושג־האנושיות, ואם מושג־היהדות יושג לכל באי־עולם, אזי יהיה מושג־האנושיות שלם ומשוכלל“¹).

ויהל"ל מתמכר לחבת־ציון בחום של נעורים. הוא מרבה לכתוב שירים ציוניים ולאומיים (הכל זוכרים עוד את שירו „שמחה וששון ליהודים“, שנדפס ב„פרדס“ הראשון, ואף ספרו „דניאל בגוב האריות“ מוקדש לרעיון הלאומי), ועוד יותר – מאמרים מעוררים את הלבבות. וביחד עם זה הוא עובד עבודת חבת־ציון בפועל: מיסד אגודות, מקבץ כסף, משתתף באסיפותיו של הועד לישוב ארץ־ישראל, והוא סובל על הציוניות: הבולשת בקיוב מתחקה על כל צעדיו ועל־פי רמז מצד הממשלה הוא מוכרח לעזוב את קיוב ולהתגורר בטומאשפול; ומה שנותן לו כבוד עוד יותר: הוא מוסיף לעבוד בציוניות גם בשעה שברודסקי אדונו נעשה שונא־הציוניות בגלוי וכל משרתיו

מתרחקים ממנה. הרעיון הציוני נעשה, איפוא, ליהל"ל חלק מעצמותו, שאי אפשר לה זולתו.

זקנתו של יהל"ל לא ביישה את ילדותו. כהתמכרותו לרעיון הסוציאלי בתקופה הראשונה של עבודתו הספרותית, כך אף התמכרותו לרעיון הציוני בתקופה השנייה של זו טהורה היא מכל פניה ומלאה מסירות-נפש. אם השפעתו נתמעטה בשנים האחרונות לחייו, הרי זה מפני שבאו „צפרים חדשות“ ו„זמירות חדשות“ בפיהן. להתחרות עם משוררים כביאליק וטשרניחובסקי אי-אפשר אפילו לבעל-כשרון גדול מיהל"ל. אין לנטות מדרך-האמת: מעוף וברק, קצור ועוזו חסרים בשיריו מכל התקופות, ורק רגש ויושר-לב יש בהם. ואולם שמו של יהל"ל נתקשר בקשר קיים עם שתי התקופות הראשיות של ספרותנו החדשה – ההשכלה והציוניות – ועם שני הרעיונות היותר גדולים של זמננו: האידיאל הנבואי, האנושי-הכללי, של השויון והאחווה, והאידיאל הלאומי, הישראלי, של שיבת-ציון. ומי שזכה לכך מובטח הוא, שהוא בן העולם-הבא.
